

inneburit förföljelse och död för miljoner oskyldiga människor, nådde utanför de innersta partikretsarna.

Slutet av 1950-talet var en glanstid för Radio Moskva. Uppskjutningen av Sputnik I, världens första rymdsattelit, blev en medietriumf för Sovjetunionen och likaså nyheten den 12 april 1961 om Jurij Gagarin som den första människan i rymden. Däremot hade radiostationen haft svårigheter att försvara Sovjetunionens krossande av upproret i Ungern 1956.

Många av radioveteranerna, som exempelvis Mai Wesenberg som arbetade i 20 år vid Radio Moskva och länge hyste en gränslös beundran för den store mäktige Stalin, berättar om svårigheterna att återvända till Norge på 1960-talet, hur de möttes av misstänksamhet inte bara av sina närmaste utan också av norska underrättelsetjänsten och övriga norska myndigheter som anklagade dem för att ha ställt sig i Sovjet-propagandans tjänst.

Många fotografier av de norska medarbetarna och deras familjer samt personregister förhöjer bokens värde, men man hade gärna velat veta ännu mer om deras tankar och åsikter och om, och i så fall hur, de förändrades. Tyvärr saknas en diskussion av källäget och värdering av de källor som Jentoft kunnat ta del av. Hur värderar han exempelvis materialet från de tre ryska statsarkiven som han fått ta del av: brister, luckor, undanhållande av information eller generöst tillmötesgående?

BBC-sändningarna från fronterna under andra världskriget har blivit legendariska, men sändningarna från Moskva har inte ägnats mycket uppmärksamhet trots att de uppenbarligen spelade en minst lika viktig roll. Jentofts bok är därför ett värdefullt pionjärarbete som ger viktiga inblickar i 1900-talshistorien.

Russisk svalbardpolitikk: Svalbard sett fra den andre siden

Jørgen Holten Jørgensen

Trondheim: Tapir Akademisk Forlag 2010

100 sider. ISBN 9788251926119

Anmeldt av **Torbjørn Pedersen** [Ph.d., forsker ved Universitetet i Tromsø, torbjorn.pedersen@gmail.com]

Svalbard kan være forvirrende. Selv om øygruppen er en del av Kongeriket Norge, kan man få følelsen av å trå inn i et annet land når man stiger ned flytrappen i Longyearbyen. Den høyarktiske beliggenheten, med dertil hørende ekstreme lys- og værforhold, er

bare noe av forklaringen. De politiske forskjellene er også påtagelige. Statens representant her kalles ikke fylkesmann som i resten av landet, men sysselmann. Bosetningen drives av et lokalstyre og ikke en kommuneledelse. Svarte bilskilt med gul skrift indikerer at et annet avgifts- og skatteregime gjelder her enn på fastlandet.

Den største kilden til politisk forvirring er nok likevel Barentsburg, en solid dose Russland – eller kanskje man skal si Sovjetunionen – på norsk jord. Gruvebyen, som ligger noen mil vest for Longyearbyen, har lenge vært drevet som en russisk enklave på Svalbard og har bare i de aller siste tiårene vært gjenstand for en viss grad av norsk myndighetsutøvelse.

Det russiske nærværet på Svalbard gir ingen umiddelbar mening. Suverenitetsspørsmålet er for lengst blitt avklart; Svalbardtraktaten fra 1920 som Russland har sluttet seg til, anerkjenner at Norge har den «fulle og uinnskrenkede høihetsrett» over øygruppen. Den russiske tilstedeværelsen vil ikke kunne endre på dette. Dessuten drives kullgruven i Barentsburg med dundrende underskudd – virksomheten subsidieres tungt av russiske myndigheter for at det i det hele tatt skal kunne bo noen hundre russere og ukrainere der – så nærværet gir heller ingen økonomisk avkastning.

I boken *Russisk svalbardpolitikk: Svalbard sett fra den andre siden* gir Jørgen Holten Jørgensen noen oppklarende svar på hvorfor Russland likevel tviholder på sitt fotfeste på Svalbard: Barentsburg er russernes øyne og ører på øygruppen som har en strategisk beliggenhet. Tilstedeværelsen gir russerne en mulighet til å forsikre seg om at Norge og NATO ikke benytter øygruppen eller infrastrukturen der i krigsøyemed. Jørgensen siterer en tidligere russisk utenrikskomitéleder, som hevder at «et Svalbard uten russisk tilstedeværelse kan brukes til militære formål» (side 76). En tidligere Murmansk-guvernør forklarer at «gir vi fra oss arkipelet, sier vi samtidig farvel til den frie utgangen fra Barentshavet» (side 77 og 97), med hentydning til at Nordflåten må navigere mellom Svalbard og Fastlands-Norge for å kunne seile fra sine baser på Kolahalvøya og ut i Atlanterhavet.

Det russiske nærværet har også hatt en viss diplomatisk verdi, ifølge forfatteren. Opp gjennom historien er Svalbard blitt «hyppig brukt som et middel til å presse innrømmelser fra norsk side», skriver han. Tilstedeværelsen er avskrekkende. Svalbard har fungert som et forhandlingskort som har gjort norske myndigheter mer ettergivende, i frykt for en konfrontasjon med Sovjetunionen, og senere Russland, om øygruppen i nord.

Dessuten, og til tross for at gruvedriften må subsidieres, ligger det en langsiktig økonomisk interesse bak tilstedeværelsen: Det langvarige russiske nærværet setter Russland i det de selv mener er en historisk særstilling, og tilstedeværelsen i Barentsburg blir ansett som en slags garanti for at det lukrative russiske fisket i fiskevernsonen rundt Svalbard kan fortsette.

Jørgen Holten Jørgensen, tidligere forsker ved Fridtjof Nansens Institutt og tolk hos Sysselmannen, har skrevet en innføring i russisk bosettingspolitikk på Svalbard. Etter å ha gjenfortalt russernes eget Svalbard-narrativ, om hvordan pomorene kan ha oppdaget øygruppen før Willem Barents og hvordan Russland i forsmeldelse ble forbigått i Paris-forhandlingene som resulterte i Svalbardtraktaten, tar han oss inn i den spennende nåtiden – en tid som preges av store svingninger i russiske myndigheters interesse for Svalbard. Det ene året får Svalbard ingen oppmerksomhet i Kreml (den russiske interdepartementale Spitsbergen-kommisjonen legges ned i 2004), og i det neste fremstår Svalbard-satsningen som strategisk relevant og viktig (*Regjeringskommisjonen for besørging av den russiske tilstedeværelsen på arkipelet Spitsbergen etableres i 2007*). Noen år er det *business as usual* i gruvebyen. Andre år er ambisjonene for Barentsburg skyhøye. Jørgensen var selv til stede da gruveselskapet Arktikugol presenterte utbyggingsplaner av det mer ambisiøse slaget for Sysselmannen i 2006. Han skriver:

Kraftverket skulle være hundre prosent utslippsfritt, selv av CO₂, som skulle brukes til produksjon av tørris. Ikke nok med dét: Kraftverket skulle kapsles inn i et glasshus, og overskuddsvarmen skulle gjøre dette til et effektivt drivhus med kapasitet til å forsyne frukt- og grønnsaker til 3000 mennesker. En roterende restaurant rundt pipa skulle toppe det hele – med *italiensk* kjøkken. (Side 86)

Forfatteren makter imidlertid å skille luftslott fra realiteter og tegner et heller nøkternt bilde av den videre utviklingen. Han påpeker at kullreservene i Barentsburg er så godt som uttømte, og at russiske myndigheter må se seg om etter alternative virksomheter som kan sysselsette den russiske befolkningen på øygruppen. Om de lykkes, gjenstår å se. Et forskningscenter er riktignok i ferd med å rustes opp. Det samme gjelder et meteorologisk observatorium, som skal drive med atmosfæriske målinger. Men de store satsningene på ny industri uteblir. Bevilgninger som skulle gå til prosjektering av ny gruve, er blitt stående urørte uten at det er blitt gitt noen god forklaring på hvorfor. I boken fremholdes det at en sats-

ning på turisme neppe vil lykkes, så lenge gruveselskapet tviholder på kontrollen i Barentsburg og nekter å slippe profesjonelle aktører til. Og planene om å etablere et fiskeforedlingsanlegg møter russisk motstand, da det ikke vil lønne seg og dessuten bli en «unødvendig konkurrent til overkapasiteten i den kriserammede fiskeforedlingsindustrien i Murmansk» (side 89).

Boken er i det hele tatt skrevet med innlevelse i, og forståelse for, avveiningene som gjøres i russisk Svalbard-politikk. Med sine 100 sider, pocketformat og enkle layout har den et høyst beskjedent ytre, men boken er desto mer imponerende mellom permene. Jørgen Holten Jørgensens bok er et stykke velskrevet samtidshistorie som belyser Russlands interesser på, og i havområdene rundt, Svalbard på en grundig og etterrettelig måte.

Russisk svalbardpolitikk vil ikke kunne dempe den politiske forvirringen som ofte slår besøkende på Svalbard, men leserne av boken vil i hvert fall ha en langt bedre forståelse for hvorfor vi må leve med denne forvirringen i overskuelig fremtid.

Putin og Ruslands ukontrollable demokrati

Per Dalgård

København: Informations Forlag 2012

207 sider. ISBN 9788775143375

Anmeldt av **Gro Holm** [utenrikskommentator, NRK, gro.holm@nrk.no]

Per Dalgårds mål med boka annonseres på baksiden, nemlig å analysere Vladimir Putins periode og hans betydning for landet, dels gjennom en sammenligning med Charles de Gaulles rolle i dannelsen av det moderne Frankrike. Det er et stort og krevende prosjekt. Dalgård skriver enkelt og likefram, og boka er derfor lett tilgjengelig for lesere uten forhåndskunnskaper om Russland. Men jeg vil argumentere for at analysen av og til framstår som litt for lett.

Russland har ifølge Dalgård utviklet seg i mer rasjonell og forståelig retning i årene fra Mikhail Gorbatsjov kom til makten i 1985, også i de 12 årene med Putin som president og statsminister. Men forfatteren spør at Putin ikke blir sittende lenge som president i denne omgangen, maksimalt en periode. Demokratiet er i ferd med å «ta over» i Russland, Putins forsøk på å kontrollere demokratiet og sentralisere den politiske makten er i ferd med å slå feil. Putin har selv gjennom økonomisk modernisering bidratt